

A Study of Capacities and Potentials of the Islamic Iranian Model of Progress in Terms of Confronting Covid_19 Pandemic

Alipasha Ghafari*

Reza Hoseini**

Abstract

The Corona crisis has shown that power-based theories based on nationalist values are incapable of preventing events outside of political boundaries and that individuals, societies, and governments are forced to work together based on the need to save lives. One of the theories that tries to control events such as the Corona crisis with its threefold approach to the private sector, civil society, and governance is the "Good Governance." theory. The main idea of good governance is to use indigenous capacities.

Accordingly, the present article tries to examine its capacity to face the Corona crisis by enumerating the priorities of Good Governance in the "Iranian -Islamic model of progress". The research question is what capacity does the Iranian Islamic model of progress as a native model of development have to face and control the corona pandemic?

The findings obtained by the descriptive method and using library resources show that the Iranian Islamic model of progress has been fruitful by putting emphasis on internal management, people's cooperation with the government, and application of religious and national teachings, as well as the use of external

* PhD student in Political Science, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran
(Corresponding Author), ghaffari.pasha@yahoo.com

** Assistant Professor, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran, hoseini@ihcs.ac.ir

Date received: 29/07/2021, Date of acceptance: 01/11/2021

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

scientific experiences. We can showcase that it has been successful in controlling and controlling the corona pandemic.

Keywords: corona virus, pandemic, model of progress, Good governance, Islam, Iran.

ظرفیت‌های الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در مقابله با همه‌گیری کرونا

علی پاشا غفاری*

سیدرضا حسینی**

چکیده

بحران کرونا نشان داد که نظریه‌های قدرت‌محور مبتنی بر ارزشهای ملی‌گرایانه توان پیشگیری از حوادث و رخدادهای خارج از مرزهای سیاسی را ندارند و فرد، جامعه و دولت‌ها بر مبنای ضرورت حفظ جان مجبور به همکاری با یکدیگر هستند. از جمله نظریه‌های مطرح در امر توسعه که با رویکرد سه‌گانه خود به بخش خصوصی، جامعه مدنی و حاکمیت تلاش دارد، رخدادهای همانند بحران کرونا را کنترل کند، نظریه حکمرانی مطلوب است. ایده اصلی حکمرانی مطلوب بر استفاده از ظرفیت‌های بومی قرار دارد.

بر این اساس مقاله حاضر تلاش دارد با پرشمردن اولویتهای حکمرانی مطلوب در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، ظرفیتهای آن برای مواجهه با بحران کرونا را بررسی نماید. مسئله تحقیق بر آن است که الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به عنوان یک الگوی بومی توسعه، از چه ظرفیتهای برای مواجهه و کنترل همه‌گیری کرونا برخوردار است؟ یافته‌ها که به روش توصیفی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای بدست آمده نشان می‌دهد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با تأکید بر مدیریت داخلی، مشارکت مردم

* دانشجوی دکتری تخصصی علوم سیاسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران
(نویسنده مسئول)، ghaffari.pasha@yahoo.com

** استادیار، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران، hoseini@ihcs.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۱۰

با دولت، بکارگیری آموزه‌های دینی و ملی و همچنین استفاده از تجربیات علمی بیرونی، توانسته است در کنترل و مهار بیماری کرونا موفق عمل نماید.

کلیدواژه‌ها: اسلام، ایران، الگو، حکمرانی مطلوب، کرونا.

۱. مقدمه

کرونا به عنوان یک بیماری و بحران علاوه بر آزمون سیستم سلامت کشورها، امکان موفقیت همکاری سه بخش موثر بر سیاست‌گذاری عمومی یعنی بخش خصوصی، جامعه مدنی و دولتها در سیاست‌گذاری را از زمان پیدایش تاکنون به چالش کشیده است. به عبارتی بحران کرونا میزان بهره‌گیری فرد، جامعه و دولت بر مبنای همکاری مبتنی بر نظریه‌های سیاسی مطرح در کل دنیا اعم از واقع‌گرایی و آرمان‌گرایی را به آزمون گرفته است. بحران کرونا نشان داد که نگرش خاص سیستمی به ارزشها، هنجارها، نظریه‌ها و فلسفه سیاسی، ناتوان از کنترل خشم طبیعت است. بنابراین همانگونه که منشور سازمان ملل و حقوق بین‌الملل جدید می‌گوید برای رونق توسعه، تغییر زندگی بشر به سطح مطلوب و تهدیدهایی همانند کرونا، باید ظرفیتهای حکمرانی مطلوب را افزایش داد. مسأله اساسی در رابطه با کنترل بحرانهایی همانند کرونا و امکان برخورداری از ظرفیتهای حکمرانی مطلوب در کشورهای مختلف وابسته به چگونگی نگرش سه بخش خصوصی، جامعه مدنی و نهاد دولت به یکدیگر است. برای پاسخ به این مسأله باید به بررسی سیاست‌گذاری‌های انجام شده در کشورهای مختلف و نحوه مواجهه فرد و جامعه با آن در مواجهه با بحران کرونا، گفت کشورهای که توانسته‌اند از ظرفیتهای همکاری بین سه بخش خصوصی، جامعه مدنی و نهادهای سیاسی فارغ از ارزشهای حاکم بر جامعه استفاده کنند، موفق‌تر عمل کرده‌اند. سیاست‌گذاری تعاملی بین فرد، جامعه، و حکومت برای حفظ سلامت و کنترل بحران در کشورهایی همانند چین، ژاپن، کره جنوبی، روسیه، هند، و کشورهای حوزه اسکاندیناوی نشان می‌دهد اگر بنیان‌های حکمرانی مطلوب بر اساس الگوهای بومی توسعه معطوف به همکاری بین‌المللی باشد، امکان کنترل بحرانهایی چون کرونا در هر سطحی وجود دارد.

بنابراین می‌توان گفت ایده حکمرانی مطلوب با نگاه سه وجهی خود به امکان همکاری بخش خصوصی که متأثر از نظریه‌های لیبرال در بحث آزادی فردی و

اقتصادی است، نظریات اجتماعی که بر همکاری فرد و جامعه تأکید دارند و نظریات قدرت محور که بدنبال قدرت فائده تجمیع کننده تصمیم‌ها هستند، می‌پذیرد که اگر حکمرانی در یک کشور به تفاهم ارزشهای بومی با تصمیم‌های سیاستگذاران رسیده باشد، امکان کنترل بحران‌هایی همانند کرونا وجود دارد. زیرا از الزامات مبارزه با بیماری‌ها و بهبود بهداشت از جمله اهداف هشت‌گانه ایده حکمرانی مطلوب در منشور سازمان ملل است، که شرط امکان‌پذیری آن بر وجود الگوهای توسعه بومی است.

مسأله دوم آنکه در راستای تحقق حکمرانی مطلوب و رسیدن به اهداف آن از جمله کنترل بیماری‌های همانند کرونا در ایران چه شاخصهای عملیاتی باید رعایت شود؟ فرضیه آن است که در اغلب نظریات جدید توسعه معطوف به حکمرانی مطلوب، تأکید بر استفاده از الگوهای بومی است که امکان همکاری سه بخش خصوصی، جامعه مدنی و حکومت در سطح داخلی و بین‌الملل را دارد. لذا می‌توان گفت الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ظرفیتهای لازم برای تدوین سند تحقق حکمرانی مطلوب و از جمله مبارزه و کنترل بیماری کرونا را در سطح داخلی و بین‌المللی دارد. چرا که الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت اولویتهای «حکمرانی خوب یعنی احترام سیاستمداران و نهادها بر اساس موازین فرهنگی خود به حقوق بشر (آزادی فردی)، اصول دموکراسی (تقویت جامعه مدنی) و حاکمیت قانون را می‌پذیرد.

۲. پرسش پژوهش

شاخص‌های حکمرانی مطلوب در الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت برای کنترل و مهار بحران‌های فراملی همانند همه‌گیری کرونا چه راه‌کارهای را ارائه می‌دهد؟

۳. فرضیه

۱. شاخص‌های حکمرانی مطلوب در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت بر حفظ و به‌کارگیری ارزش‌های دینی و ملی در امر مشارکت بخش خصوصی، تفاهم اجتماعی در امر تدوین قانون و اجرای آن توسط حاکمیت تأکید دارد.

۴. مبانی نظری

۱.۴ الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

چگونگی توسعه ایران بر مبنای ارزشها و باورهای بومی را الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت گویند. این الگو مبتنی بر مبانی معرفت شناختی و هستی شناختی اسلامی و در چهارچوب حقوق و اخلاق اسلامی تعریف شده است. نظریه ی اسلامی-ایرانی پیشرفت سه مولفه «تحلیل وضعیت موجود»، «تبیین وضعیت مطلوب» و «راهبرد حرکت از وضعیت موجود به مطلوب» را بر اساس مبانی معرفت شناختی و هستی شناختی و در چهارچوب احکام و حقوق اسلامی و منطبق بر شرایط امروز ایران ارائه می کند (farsi.khamenei.ir).

بنابر این می توان گفت الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت «طرح رشد مستمر سیاسی-اقتصادی-فرهنگی ایران همراه با تحکیم پایه های معنوی و مادی است که به تخریب محیط زیست مادی و معنوی منجر نشود و آحاد جامعه از دستاوردهای آن بهره مند گردند، یا تحولات کمی و کیفی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه به نحوی که تعالی و کمال انسان در آن تضمین شود یا وضعیتی که انسان به گونه ای تربیت شود که با تسلط بر تکنولوژی و استفاده بهینه از منابع، توان برنامه ریزی جامع جهت تأمین رفاه جامعه را داشته باشد و زمینه نیل به کمالات را برای همه فراهم کند. (دانایی-فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۳۲) تلاش بر جهت دهی و معنی بخشی به توسعه و در واقع رعایت ویژگیهای توسعه از نظرگاه اسلام، هدف این الگو می باشد.

۲.۴ حکمرانی مطلوب

اداره گری یا حکمرانی به معنی عمل یا شیوه حکومت کردن و اعمال کنترل یا اقتدار بر اقدامات اتباع از طریق منظومه ای از مقررات است. بنابراین جوهر اداره گری را می توان چگونگی حکومت بر مردم و چگونگی اداره و تنظیم اداره دولت دانست (گریفیتس، ۱۳۸۸: ۴۴۵). مبحث حکمرانی خوب از اواخر دهه ۱۹۸۰ توسط بانک جهانی مطرح شد که در گزارش سال ۱۹۸۹ خود، برای اولین بار حکمرانی خوب را به عنوان ارائه خدمات عمومی کارآمد، نظام قضایی قابل اعتماد و نظام اداری پاسخگو تعریف کرده است (World Bank, 1989.23). برنامه توسعه سازمان ملل متحد نیز، حکمرانی خوب را شامل سازوکارها،

فرایندها و نهادهایی دانست که به واسطه آن‌ها شهروندان، گروه‌ها و نهادهای مدنی منافع خود را دنبال و حقوق قانونی خود را اجرا می‌کنند، تعهداتشان را برآورده می‌سازند و اختلافاتشان را تعدیل می‌نمایند (UNDP,1997,16)

در مجموع حکمرانی خوب دربردارنده سازوکارها و فرایندهایی است که در خدمت تحقق دموکراسی و حقوق بشر است و بنابراین، از این دیدگاه، حکمرانی خوب را می‌توان ابزار مطلوبی برای تحقق آرمان مردم سالاری، حقوق بشر، حاکمیت قانون و توسعه اقتصادی دانست. در این راستا «کمیساریای عالی حقوق بشر ملل متحد» نیز زمینه‌ها و اهداف مهمی را مطرح کرده است که از طریق حکمرانی خوب پیگیری می‌شود. آن‌ها عبارت‌اند از: ترتیب مشتمل بر احترام به حقوق بشر، حاکمیت قانون، مشارکت مؤثر بازیگران مختلف، تکرگرایی سیاسی، شفافیت و پاسخگویی نهادها، بخش عمومی مؤثر و کارآمد، دسترسی به دانش، اطلاعات و تحصیلات، توانمندسازی سیاسی مردم، تساوی حقوق و پرورش ارزش‌ها و هنجارهایی که پاسخگویی، اتحاد و ایستادگی را تقویت می‌کنند. (OHCHR,2013,41)

از تعاریف بالا برمی‌آید که یکی از جمله اهداف حکمرانی خوب، تحقق توسعه انسانی پایدار است که بیش از هر چیز، مردم محور است. با این وصف، چستی شاخص‌های الگوی حکمرانی مطلوب که می‌تواند افق آنرا مشخص نماید از اهمیت زیادی برخوردار است. چرا که در محیط فرهنگی و اجتماعی هر کشور در خصوص نظام سیاسی و فرایندهای ناشی از آن، مقدمات و محذوراتی خاص برای شهروندان وجود دارد که در این میان مذهب یکی از عناصر کلیدی مقوم فرهنگ توسعه به‌شمار می‌رود. از این روی در این مقاله تلاش می‌شود شاخص‌های حکمرانی مطلوب یعنی چستی آن در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت بررسی شود.

۳.۴ بلای فراگیر

بیماری همه‌گیر یا واگیردار یا بیماری مسری که در اصطلاح به آن بلای فراگیر گفته می‌شود صورتی از بیماری‌های عفونی است که عامل بیماری‌زا از طریق فیزیکی از بیمار به فرد سالم انتقال می‌یابد. تعریف تخصصی‌تر می‌گوید «بیماری مسری بیماری‌هایی هستند که توسط یک عامل بیولوژیک (اعم از باکتری، ویروس، قارچ، انگل،

پارازیت یا پریون) به صورت مستقیم یا غیر مستقیم به انسان منتقل می شوند. عوامل ایجادکننده این بیماری ها در محیط زندگی انسان، در بدن حیوانات وحشی و اهلی، حشرات و ناقلین، گیاهان و انسان ها وجود داشته و ممکن است به صورت موقت و یا دائم در اندام های آن ها و یا در طبیعت (آب و هوا، خاک و اشیا) سکونت گزیده و انسان را آلوده، دچار عفونت و یا بیماری می کند. (خوشرو، ۱۳۹۲: ۱۱) بیماری همه گیر زمانی که از ابتلای جمعیت بیش از انتظار باشد، تحت عنوان اپیدمی یا همه گیر شناسخته می شود. در این تحقیق منظور از بیماری یا بلای فراگیر بیماری کرونا یا کووید ۱۹ است که از زمستان ۲۰۱۹ تا کنون در سراسر جهان شیوع پیدا کرده و موجب ابتلای بیش از بیست میلیون نفر و مرگ بیش از ششصد هزار نفر شده است.

۵. الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و مهار کرونا

نکته مهم پیرامون امر حکومتداری در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت آن است که شاخص های بر مبنای اصول و فروع دینی و ملی یا به زبان ساده تر ظرفیتهای بومی تعیین شده است. این شاخص ها یعنی مدیریت بهینه بر اساس نظام تربیتی داخلی، مشارکت بخش خصوصی، جامعه مدنی و دولت، حاکمیت قانون، و مسئولیت پذیری از اهم راهبردهایی هستند که برای کنترل بحرانهایی همانند کرونا، کارایی آنها نشان می دهند.

۱.۵ مدیریت بحران با تکیه بر آموزه های دینی

امکان بکارگیری مدیریت بومی در مردم سالاری دینی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مطرح شده و بیشتر متمرکز بر نقش رهبری مدیریت در آن است. در این زمینه آیت الله مصباح می گوید

باری حکومت های دینی که مسبوق و متکی به جوامع دینی و ماخوذ از آنها وقتی دموکراتیک خواهند بود که رضای خلق و خالق را با هم بخواهند و به برون و درون دین با هم وفا کنند، و عقل و اخلاق سابق بردین را همانقدر حرمت بنهند که عقل و اخلاق مسبوق به آن. و با حفظ تعادل و توازن میان این دو به کیمیایی دست یابند که بشریت امروز، از سرغفلت، آن را نیافتنی یا نخواستنی می شمارد. (مصباح، ۱۳۸۲: ۷۸)

براساس این توضیح می‌توان گفت که مدیریت بحران کرونا از ابتدای شیوع تا کنون در ایران متکی به استدلال‌های عقلانی و ارزشی الهی بوده است.

از زمان شیوع کرونا تاکنون مشاهده می‌شود که تجربیات فردی و حکومتی در زمینه سیاست‌گذاری، کنترل اجتماعی، کنترل انتظامی اقدامات بهداشتی و سلامت نتوانسته‌اند اطمینان مطلق برای انسان فراهم سازند. در این لحظه که ناامیدی بر انسان مستولی می‌شود مفهوم خدا و الهیات به عنوان تنها نقطه امیدواری بشر مطرح می‌گردد. این مهم هم در مبانی فلسفی غرب و هم در اسلام م و ایران مشاهده می‌گردد. نمونه مثالی در غرب که خدا را تنها نقطه امید بشر می‌داند را می‌توان در آراسپینوزا مشاهده کرد: «اهمیت تصور خدا در این است که آن یگانه متعلق خواهشی است که خواستن و دنبال کردن آن منجر به آرامش می‌شود نه ستیزه.» (فرهادپور، ۱۳۸۷: ۶۹).

در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که بر آموزه‌های قرآنی و سیره اهل بیت بنیان نهاده شده امید به ساختن کشور و تفاهم امری فرهنگی و اجتماعی است. چرا که بنیان هرگونه عملکرد مدیریتی بر اساس این مهم بدست می‌آید. به عنوان مثال در قرآن کریم ۲۸ آیه وجود دارد که در آن ریشه «رجو» به معنای امید در مشتقات و معانی متعدد به کار رفته است و آنچه از ترجمه‌های متعدد و تفاسیر بر می‌آید این است که در اکثر این آیات از رجاء مفهوم امید و امیدواری حاصل می‌شود (ره‌نورد و عباسپور، ۱۳۸۳: ۹۲). امید در منابع دینی بیشتر در گستره رحمت خداست. در اهمیت امیدواری همین بس که خداوند در قرآن کریم ناامیدی از رحمت خود را ویژگی مبعوض‌ترین مردم یعنی کافران، گمراهان، منافقان و جاهلان دانسته است.

نقش باور به ارزشهای دینی در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت به عنوان قابلیت انحصاری ادیان الهی در مقابل نظامهای سرمایه داری غرب با هدف دستیابی به سمت حیات طیبه و زندگی گوارا و نیز در مقابل افکار غیراسلامی مبتنی بر تجویز کنار گذاشتن عدالت به عنوان ارزشی درجه دو در دوره‌های از مسیر حرکت جامعه اسلامی تضمین‌کننده دستیابی به رشد تعالی و حیات طیبه می‌باشد. به عبارت دیگر با اعتقاد به خداوند و کارآمدی ارزشها و باورهای دینی در زندگی روزمره مردم و مدیریت کشور در الگوی اسلامی تداوم توسعه و فراگیر نمودن این رویکرد و الگوی کارآمد در محیط داخلی

راهبرد و نوآوری نظام جمهوری اسلامی در مقابل الگوهای سکولار حکومتی در بحث ایجاد امید در لحظه بحران نمودار می‌شود. (حمزه پور، ۱۳۸۸: ۸۹)

۲.۵ تضمین آزادی فردی

از جمله مفاهیم اصلی در حکمرانی مطلوب که در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به آن اشاره شده است، تضمین آزادی فردی در هر شرایطی است. این مهم را می‌توان به هنگام شیوع بیماری‌های نوپدید که ویژگی فراگیر و تهدیدکننده سلامت انسان در کلیت آن را دارند، مشاهده کرد که تا چه میزان الگوهای بومی توسعه آزادی فردی را پاس می‌دارند. در حکمرانی مطلوب فرد و جامعه را در ظاهر امر به پیروی از نوع قوانین خاص و سیاست‌گذارهای مشخص آزاد هستند. بنابراین می‌توان گفت ضرورت حفظ آزادی یا تهدید آن به هنگام رخداد بحران از جمله مهترین دغدغه‌های فرد، جامعه و حکومت است. چرا که هر گونه مقاومت در برابر آزادی فردی از طرف قانون‌گذار یا نقض قانون توسط فرد و جامعه، مدیریت جامع که نیاز مقابله با بحران همانند همه‌گیری کرونا هست، را با اما و اگر مواجه می‌سازد.

این تناقض در فلسفه سیاسی غرب با تاکید بر جبر قانون مرتفع می‌شود چنان که در فلسفه اخلاق و الهیات سیاسی غرب نیز انسان موجودی آزاد است که مجبور به داشتن اختیار انتخاب است.

جهان در کلیتش یا طبیعت یا خدا متعلق این عشق است. پس این عاطفه‌ای که ناشی از معرفت شهودی یا بالاترین مرتبه شناخت انسانی است، عشق عقلانی به خداوند می‌باشد و قوی‌ترین عاطفه است و متضادی ندارد تا بتواند آن را از میان بردارد. این معرفت شهودی آگاهی منفعل محض نیست بلکه کوششی فعال در تاریخ انسان است. (بختیاری، ۱۳۹۳: ۲۷)

در اینجا وجه کنترل‌ناپذیری روح انسان مطرح می‌شود که در طول تاریخ توانسته است از مشکلات و معضلات بسیاری گذر نماید. جبر به آزادی موجب می‌شود تا اختیار تصمیم به مشارکت یا عمل فردی برای انسان همواره وجود داشته باشد.

اما در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت آزادی فرد، امری دوسویه است. اعتقادات فردی که از جمله آزادی‌های اساسی او به شمار می‌رود، همراه با اعتقادات اجتماعی یک کلیت

جامع را می‌سازد که انسجام اجتماعی را بنا می‌سازد. در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت آزادی و احترام به مردم و مردم‌مداری در امر حکومت از مهمترین اصول است. مطهری در مورد آزادی مردم در حکومت امام علی (ع) که الگوی تاریخی حکومت مطلوب اسلامی است می‌فرماید:

امام علی (ع) هرگز طاقت شنیدن اخبار ناگوار بدرفتاری با مردم را نداشت، زیرا او معتقد بود همان طوری که حکومت بر مردم حقی دارد مردم نیز بر حکومت حقی دارند. وقتی خبر برخورد نادرست استان داران و یا فرمان داران با مردم را می‌شنید، سخت خشمگین می‌شد و با آنان تند برخورد می‌کرد. (مطهری، ۱۳۸۴: ۲۱)

فلسفه دینی ضمانت آزادی مردم در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت هم دارای بنیان ارزشی و الهی و هم بنیان عقلی است. آنجا که امام علی (ع) به مالک اشتر می‌گوید

مهربانی و خوش رفتاری و نیکویی با رعیت را در دل خود جای ده، مبادا به آنان چون جانور درنده باشی، خوردنشان را غنیمت بدانی، زیرا آنان دو دسته اند: یا برادر دینی تو هستند یا در آفرینش مانند تو هستند. (دشتی، ۱۳۸۹: ۱۴۶)

بر این اساس می‌توان گفت ضمانت آزادی فرد در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با داشتن دو بنیان عقلی و دینی به جامعه مدنی و یا حکومت به هنگام شیوع بحران کرونا، اجازه محدودسازی غیرقانونی و قرنطینه مطلق را نمی‌دهد.

۳.۵ سلامت عمومی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

از جمله شاخص‌های حکمرانی مطلوب ضمانت آزادی‌های جمعی، سلامت عمومی و خواسته‌های اجتماعی مشروع است که آزادی فردی یا بخش خصوصی و سیاست‌گذاری‌های حکومتی آنرا نقض نکند. به هنگام شیوع کرونا ضمانت آزادی فردی و سیاست‌گذاری‌های کلان برای حفظ سلامت عمومی نقش حکومت را پررنگ‌تر می‌سازد. در اینجا است که نقش الگوهای بومی مشخص می‌شود. بنابر منطق اجبار و اقتدار قانون عقلانی و تجربی در فلسفه سیاسی غرب، به هنگام رخداد فرد، قانون و حاکمیت محدود کننده مشروع آزادی فردی و آزادی اجتماعی هستند.

در فلسفه سیاسی غرب حاکمیت با ایجاد نسبت بین تجربه تاریخی حاکم بر ذهن، زبان و عمل انسان، انحصار آزادی عملکرد در مقابل فرد و جامعه را در اختیار دولت قرار دهد. «نظم باعث معنادار شدن نظام قانونی می‌گردد. باید وضعیتی مطابق با قاعده فراهم شود و حاکم تنها کسی است که تصمیم می‌گیرد آیا نظم و قاعده برقرار است یا نه. تصمیم نهایی در انحصار آزادانه حاکم است.» (حسینی بهشتی، ۱۳۹۳: ۷۴) در واقع انحصار آزادی مطلق دولت برای تضمین آزادی فرد و جامعه به هنگام شیوع بلائی فراگیر حق انحصاری تعریف آزادی شخص و جامعه را به حاکم می‌دهد. این انحصار البته شخصی و فردی نیست. بلکه وجه توافق شده آزادی عقلی است که در قرارداد نانوشته مردم با حاکم تبلور پیدا می‌کند که در تناقض با ادعای حفظ آزادی فردی اجتماعی و مسئولیت سیاسی حاکمیت است.

اما در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت آزادی و سلامت عمومی بیش از آنکه امر و خواستی سیاسی باشد، خواستی فرهنگی و ارزشی است. به عبارتی قانون حاکم بر جامعه با تعیین مسئولیت فرد، جامعه و سیاست در مقابل یکدیگر از مداخله این سه بخش در حوزه یکدیگر جلوگیری می‌کند. به عنوان مثال ضمانت سلامت عمومی و آزادی فردی و اعتبار قانون را می‌توان در آموزه‌های حضرت امام (ره) مشاهده کرد. آنگاه که می‌فرماید:

باید برنامه ای مستقل مبنی بر عدالت، دموکراسی و قانون اساسی، آن هم قوانینی مطابق اسلام در جامعه مسلمانان بکار گرفته شود؛ چرا که نتیجه و حاصل عملی شدن قوانین اسلام، عدالت اجتماعی بود که به تبع آن به وجود می‌آمد. (صحیفه نور، ۱۳۸۴: ج ۴)

اهمیت سلامت اجتماعی و آزادی آن در هر شرایطی که در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت آمده است، مبتنی بر الگوسازی است.

باید کوشش کنید تا طرز حکومت اسلام و رفتار حکام اسلامی را با ملت‌های مسلمان به اطلاع دنیا برسانید تا زمینه فراهم شود که حکومت عدل و انصاف به جای این حکومت‌های استعمار زده که اساس آن بر ظلم و چپاولی است، برقرار شود... و ملت در پناه آن با آرامش و در سایه عدل زندگانی می‌کند و اساس انحرافات چپ و راستی بر باد می‌رود. (صحیفه نور، ۱۳۸۴: ج ۷: ۹۸)

بررسی حفظ سلامت عمومی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که بنیان اندیشه دولت اسلامی را می‌سازد، برخاسته از نوعی تفکرات پیشبرنده و مبارزه بی‌امان با هر نوع

دیکتاتوری و استبداد است، که هدف از آن رسیدن جامعه به خواسته های اصیل خویش در راه تحقق حکومت اسلامی می باشد. مسئولیت‌های افراد، گروه‌ها و در یک کلام مردم در جامعه مسلمانان نسبت به حکومت اسلامی و وظیفه متقابل فرد و حکومت کاملاً نسبت به مردم مشخص شده است .

۴.۵ تفاهم آزادی فردی و جامعه مدنی درمقابل کرونا

ازجمله اصول اولیه و بنیادین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تاکید بر مردم سالاری دینی است. در مردم سالاری دینی آزادی و خواسته‌های فردی با اعتقادات جمعی به تفاهم فرهنگی و اجتماعی می انجامد. مردم سالاری دینی

به مثابه یک روش در اداره جامعه اسلامی، مبتنی بر اصولی است که امکان تعامل دین و سیاست و پیوند مردم با رهبری و مدیریت سیاسی کشور را فراهم می سازد. به عبارت دیگر حکومت اسلامی در بیان و عمل، چنان است که رضایت شهروندان را جلب می نماید و همین رضایتمندی پشتیبان حکومت در مقابله با مشکلات می باشد. مردم در حکومت اسلامی، خود را ولی نعمت و مملکت و حکومت را متعلق به خود می دانند لذا تلاش نظام در جهت تحقق آرمان‌ها و شعارهای بیان شده را مطابق با خواست‌های خود یافته، از آن کمال رضایت را دارند: «در نظام اسلام، کشور متعلق به مردم، واصل، مردم است.» و یا اینکه «تکلیف و وظیفه مسئولان در نظام جمهوری اسلامی ایران، بکارگیری تمام توان برای خدمت به مردم است.» مطالعه بیانات مقام رهبری نشان می دهد که ایشان با طرح مردم سالاری دینی شرط پیشرفت و توسعه ایران را خدمت مدیران سیاسی و حکومتی به مردم می دانند

منت گذاشتن به مردم در قبال کارهای انجام شده، مبالغه نکردن در گزارش عملکردها، پرهیز از دادن وعده‌های بدون عمل، خودداری از خودمحوری و خودخواهی در قبال مردم، و ندادن دستور و امر و نهی به مردم به واسطه برخورداری از مقام و منصب، تلاش برای کسب رضایت مردم و خودداری از کسب رضایت صاحبان قدرت و ثروت، از جمله وظایف مهم مسئولان نظام اسلامی است.

۵.۵ حاکمیت قانون

در وضعیت اضطراب و ترس حاصل از شیوع کرونا چه کسی حق قانون‌گذاری مشروع دارد؟ آیا امکان تصمیم‌گیری براساس مشارکت جمعی وجود دارد و یا این‌که می‌توان با گذشتن از حق آزادی خود، تابع قانون‌گذاری دیگر درآمد؟ پاسخ این سوالات در فلسفه سیاسی غرب دارای بار معنای دوگانه است. «آزادی در زندگی جمعی محدود به حفظ آزادی دیگران است. در وضعیتی که جبر و اختیار ناتوان از رسیدن به اشتراک مساعی جهت موضع‌گیری کارآمد در برابر یک مشکل باشد، [شیوع کرونا] نیاز به قدرت فائقه مشروع برای قانون‌گذاری بوجود می‌آید. (بختیاری، ۱۳۹۳: ۲۱) به عبارتی حاکمیت قانون داور بین جبر و اختیاری است که آزادی فرد و اجتماع برای حفظ خود به آن مجبور هستند. اما در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت‌ظرفیت‌های دینی و الهی حاکمیت، مسئله جبر و اختیار را تابعی از روابط انسان و جامعه با فرامین الهی می‌داند. به زبان ساده‌تر فرامین الهی بن بست چگونگی حل مسئله آزادی فردی و ضمانت سلامت عمومی را به داوری به نام قانون به طور کامل واگذار نمی‌کند. بلکه با پرسش از سنت و آموزه‌های دینی چنین مسائلی مرتفع می‌گردد. در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به امکان حاکمیت قانون الهی و عرفی برای تحقق پیشرفت بازمی‌گردد. به عبارت دیگر الگو برای عملیاتی‌سازی حکمرانی مطلوب به این سوال چه پاسخی می‌دهد که حاکمیت قانون با حاکمیت اسلام در زمان رخداد بحرانی همانند کرونا چگونه قابل جمع است؟ در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که مکتب، ایدئولوژی و حاکمیت اسلام را پذیرفته، قابلیت توانایی حاکم شدن دین را خود فراهم کرده است: در جامعه‌ای که مردم آن جامعه اعتقاد به خدا دارند، حکومت آن جامعه باید حکومت مکتب باشد؛ یعنی حکومت اسلام و شریعت اسلامی. (مطهری، ۱۳۸۴: ۲۳)

پس حاکمیت اسلام در چنین کشوری چیزی جدای از حاکمیت ملت نیست که بتوان چنین سؤالی مطرح کرد. این سؤال را در خصوص دموکراسی‌های غربی هم می‌توان مطرح نمود. آیا حاکمیت قانون دینی با حاکمیت لیبرالیسم قابل جمع است؟ در دموکراسی‌های غربی نیز لیبرالیسم با تبدیل شدن به آموزه‌ای غالب به تحمیل نظمی اجتماعی پرداخته که از دین جداست. (مصباح، ۱۳۸۲: ۵۶) بدین ترتیب بر یکی از اصول مهم تحقق حکمرانی مطلوب یعنی قانون در وجوه مختلف آن - اعم از تنظیم روابط فی‌مابین مردم و

روابط مردم با حاکمان - تأکید دارند. از این منظر، همگان ملزم و متعهد به اجرای اصول قانونی هستند که به تأیید شرع و نمایندگان مردمی رسیده است.

در قانون اساسی، بیشتر از همه چیز، نقش اسلام و منبعیت و منشأیت اسلام برای قوانین و ساختارها و گزینش‌ها مطرح است و ساختار قانون اساسی بایستی به‌طور دقیق حفظ شود... قانون اساسی، میثاق بزرگ ملی و دینی و انقلابی‌ماست. اسلامی که همه چیز ما اسلام است در قانون اساسی، تجسم و تبلور پیدا کرده است.

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که حاکمیت قانون در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت امری صرفاً قراردادی نیست. بلکه موضوعی اعتقادی و عرفی است که به صراحت بر «لایتغیر» بودن آنها در قانون اساسی تأکید شده و نمی‌تواند با آزادی فردی و اجتماعی تعارض داشته باشد. به عبارت دیگر، حاکمیت قانون در درون این اصول و نه در ورای این اصول، از دیدگاه اسلامی معنا شده و قابل قبول می‌باشد. رعایت اصول اخلاقی حاکم بر اعتقادات فردی برای حفظ سلامت عمومی در بحران کرونا، زمینه ساز فرهنگ مسئولیت جمعی و تسهیل در اجرای قانون توسط حاکمیت است.

۶.۵ مشارکت سه وجهی در برابر همه‌گیری کرونا

تصمیم‌گیری در مورد نحوه مشارکت و مواجهه فرد، جامعه و دولت با بلای فراگیر را می‌توان بر اساس منطق حاکم بر فلسفه سیاسی کشورها تفسیر کرد که از آن تحت عنوان امر سیاسی یاد می‌شود.

امر سیاسی کنش یا تصمیمی است که در بافتی مشحون از تصمیم‌ناپذیری و عدم قطعیت از طریق تمهیدات حصارآفرین و غیرت‌ساز خود (ایجاد دوست و دشمن، مجاز و ممنوع، قانونی و غیرقانونی و...) محدود آزادی، مشارکت و قانون را مشخص ساخته و نظم را برقرار می‌سازد؛ نظمی که در وضعیت هرج و مرج و اضطراب حاکم بر جمعیت‌های انسانی، تلاش می‌کند با تمایزگذاری بین خودی و دیگری، توان تصمیم‌گیری را بالا ببرد. (نظری، ۱۳۹۵: ۱۹۱)

سیاست‌گذاری در مورد نحوه مواجهه با کرونا، منشا و نحوه شیوع آن، اتخاذ تصمیم در زمینه چگونه کنترل اضطراب حاکم بر جامعه، نحوه قانون‌گذاری و خواست اجرای آن

از طرف مردم و دیگر موارد از این دست گویا آن است که شیوع کرونا را می‌توان به‌عنوان یک امر سیاسی که مشارکت بالا بین فرد، جامعه و حکومت را می‌طلبد، در نظر گرفت. به هنگام شیوع بحران کرونا و نحوه مواجهه با آن بحث مشارکت بین فرد، جامعه و دولت در حکمرانی خوب مطرح می‌شود. از آنجا که الگوی حکمرانی خوب اشاره به نظام حکومتی ایده آل دارد که ضمن حفظ حقوق مردم در حوزه سیاست و آزادی فردی، اداری امور عمومی جامعه را با پرهیز از الگوهای حکومتی استبدادی، اصول و مبانی ارزشی و فرهنگی آن مورد تأکید قرار می‌دهد، می‌توان گفت الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در این زمینه از ظرفیت بالایی برخوردار است. در سند چشم‌انداز، روش نوینی مورد توجه قرار گرفت که نه استبدادی است و نه لیبرالی. مقام معظم رهبری از این روش خاص حکومتی، به مشارکت مردم با جاکمیت تحت عنوان «مردم‌سالاری دینی» تعبیر نموده‌اند.

ایشان در توضیح و تبیین این مفهوم می‌فرماید:

مردم‌سالاری دینی دو سر دارد... یک سر آن عبارت است از این که تشکیل نظام به وسیله اراده و رأی مردم صورت بگیرد؛ یعنی مردم نظام را انتخاب می‌کنند؛ دولت را انتخاب می‌کنند... این همان چیزی است که غرب ادعای آن را می‌کند و البته در غرب این ادعا واقعیت هم ندارد... این حرف، متکی به نظرات و حرف‌ها و دقت‌ها و مثال‌آوردن‌های خود برجستگان ادبیات غربی است... انتخاب مردم یکی از دو بخش مردم‌سالاری دینی است. مردم بایستی انتخاب کنند، بخواهند، بشناسند و تصمیم بگیرند تا تکلیف شرعی درباره آنها منجز بشود. سر دیگر قضیه مردم‌سالاری (دینی) این است که حالا بعد از آن که من و شما را انتخاب کردند، ما در قبال آنها وظایف جدی و حقیقی داریم. (بیانات رهبری، ۱۳۷۹)

مقام رهبری در جای دیگری به طور صریح در مورد مشارکت مردم در امر حکومت‌داری [سیاست‌گذاری و مشارکت در مواجهه با بحران‌هایی همانند کرونا] می‌فرماید: «مردم‌سالاری دینی ... یک حقیقت واحد در جوهره نظام اسلامی است؛ چرا که اگر نظامی بخواهد بر مبنای دین عمل کند، بدون مردم نمی‌شود؛ ضمن آن که تحقق حکومت مردم‌سالاری واقعی هم بدون دین امکان‌پذیر نیست» (<http://www.olgou.org>). نتیجه اینکه بحث مشارکت و مردم‌سالاری دینی امری سه‌وجهی است که آزادی فردی، سلامت و رفاه عمومی و مشروعیت تدوین و اجرای قانون را می‌پذیرد.

از طرف دیگر می‌توان گفت الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در بحث مشارکت بین فرد، جامعه و حکومت اصل مسئولیت‌پذیری را به عنوان یک بنیان عقیدتی و فلسفی مطرح می‌سازد. این مهم در نگاه جامع به الگو مطرح می‌شود که چگونگی عمل در لحظه بحران را مشخص می‌سازد. رهبر معظم انقلاب در این زمینه می‌فرماید:

الگو هم نقشه‌ی جامع است که تکلیف را معین می‌کند. وقتی می‌گوئیم الگوی ایرانی - اسلامی یعنی یک نقشه جامع بدون نقشه‌ی جامع، دچار سردرگمی خواهیم شد و بدون احساس وظیفه ناکام خواهیم ماند. در خصوص ایرانی بودن الگو، علاوه بر آنچه دوستان گفتند که خوب شرایط تاریخی، فرهنگی در تشکیل این الگو تأثیرگذار است قطعاً اینها درست است و اینکه طراحان آن متفکران ایرانی هستند و این کاملاً وجه مناسبی است برای عنوان ایرانی، یعنی ما نمی‌خواهیم این را از دیگران بگیریم ما می‌خواهیم آنچه را که خودمان لازم می‌دانیم مصلحت کشورمان می‌دانیم آینده‌مان را می‌توانیم ترسیم کنیم. بنابراین انجام اقدامات اساسی در تدوین الگوی ایرانی - اسلامی مبتنی بر رشد و بالندگی انسانها وظیفه ماست. (فرهنگی، ۱۳۸۹: ۱۲)

بنابر این تعریف مشخص می‌گردد که احساس تکلیف و ترویج آن در بین مدیران سیاسی و مردم می‌تواند جامعیت لازم برای مواجهه با همه‌گیری کرونا را فراهم سازد.

۶. نتیجه‌گیری

این واقعیت که اصول حکمرانی مطلوب در مباحث توسعه ارتباط تنگاتنگی با ارزش و باورهای فرهنگی دارد و می‌تواند در برابر بحران‌هایی همانند همه‌گیری کرونا همه ظرفیت‌های داخلی و خارجی را به کارگیرد، امری عقلی، فلسفی است که با باورهای فردی هم‌خوانی دارد. چرا که همه‌گیری کرونا امکان‌کارایی و مشارکت سه حوزه سلامت فرد، جامعه و توان حاکمیت در کنترل بحران را به چالش می‌کشد. چگونگی مواجهه با این چالش وابسته به نگاه جامعه و فرهنگ حاکم بر آن است. در الگوی حکمرانی خوب که مبتنی بر ارزش‌ها و فلسفه سیاسی در غرب است، ضرورت همکاری سه بخش خصوصی یا فرد، جامعه و حکومت در مواجهه با همه‌گیری کرونا امری جبری و ضرورت عقلانی است که می‌تواند هر لحظه آزادی فرد، یا سلامت جامعه را به نفع مشروعیت عمل حاکم نقض نماید. اما در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت سه مولفه آزادی فرد،

رفاه عمومی و مشروعیت حکومت علاوه بر آنکه بر ضرورت عقلی استوار است از بنیان‌های الهی و اعتقادی تأثیر جدی می‌پذیرد. نتیجه آنکه هیچکدام از این سه مولفه نمی‌تواند به بهانه حفظ سلامت خود برای حفظ آزادی فردی، محدود سازی رفاه عمومی به بهانه سلامت جمعی و یا تدوین قانون از سر ضرورت بدون توجه به مرزهای آزادی فردی جمعی، اقدام نماید.

کتاب‌نامه

قرآن کریم.

بختیاری فاطمه (۱۳۹۳)، درمان انفعالات از نگاه اسپینوزا و جورج لیوت، فصلنامه فلسفه دانشگاه تهران، دوره ۲، شماره ۴۳.

جمشیدی، محمدحسین (۱۳۷۹)، ویژگیهای حکومت مطلوب از منظر امام خمینی قدس سره، فصل‌نامه متین، شماره ۹.

حسینی بهشتی علیرضا و دیگران (۱۳۹۳)، «منطق استشنا در فلسفه سیاسی کارل اشمیت»، فصل‌نامه فلسفه تحلیلی، شماره ۱۷.

حمزه‌پور، علی (۱۳۸۸)، مفهوم و ماهیت الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت، فصلنامه تخصصی نامه دولت اسلامی، شماره ۷ و ۸.

خوشرو محمد (۱۳۹۲)، بیماریهای عفونی، ارجمند، تهران.

دانایی فرد، حسن و امامی، سیدمجتبی (۱۳۸۶)، استراتژی‌های پژوهش‌های کیفی؛ نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، اندیشه مدیریت، دوره ۴، شماره ۸.

دشتی علی (۱۳۸۵) ترجمه نهج البلاغه، قم، بنیاد نهج البلاغه.

رهنورد، فرج‌الله، عباسپور، باقر (۱۳۸۶)، حاکمیت خوب و امکان پیاده سازی آن در ایران، مجله مطالعات مدیریت، شماره ۵۵.

زارعی، محمدحسین (۱۳۸۳)، حکمرانی خوب، حاکمیت و حکومت در ایران، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۴۰.

سامتی، مرتضی، رنجبر، همایون، محسنی، فضیلت (۱۳۹۰)، تحلیل تأثیر حکمرانی خوب بر شاخص توسعه انسانی، مطالعه موردی: کشورهای جنوب شرقی آسیا، فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال اول، شماره ۴.

فرهادپور مراد، (۱۳۸۷)، قانون و خشونت، تهران، فرهنگ صبا.

ظرفیت‌های الگوی اسلامی - ... (علی پاشا غفاری و سیدرضا حسینی) ۱۵۹

مبارک، اصغر و آذریبوند، زیبا (۱۳۸۸)، نگاهی به شاخص‌های حکمرانی خوب از منظر اسلام و تأثیر آن بر رشد اقتصادی، فصلنامه اقتصاد اسلامی، ۳۶.

مجموعه بیانات مقام معظم رهبری، دسترسی در <http://www.olgou.org>

مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۲) کاوش‌ها و چالش‌ها، تحقیق و نگارش، محمدمهدی نادری و سیدابراهیم حسینی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، قم.

مطهری مرتضی (۱۳۸۴)، حکومت اسلامی، صدرا، تهران.

موسوی خمینی روح‌الله (۱۳۸۴)، صحیفه نور، ج ۴-۷-۱۱، عروج، تهران.

میرشجاعیان حسینی حسین، رهبر، فرهاد (۱۳۹۰)، شناخت روابط علی میان مولفه‌های حکمرانی خوب در کشورهای در مخاطره‌نفرین منابع طبیعی، مجله سیاست‌های اقتصادی، سال ۷، شماره ۲.

نظری، علی اشرف (۱۳۹۵)، «اشمیت و امر سیاسی؛ بازسازی یک پرتره بحث برانگیز»، پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، سال ۱۶، شماره ۴.

OHCHR, (2013), Good governance and Human Rights, Available online at:

<http://www.ohchr.org>

UNDP, (1997), Governance For Sustainable Human Development, Available online at:

www.undp.org

World Bank, (1989), Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth, Available online at: <http://www-wds.worldbank>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی